EDICIJE MUZEJA GRADA ZAGREBA 11
UREĐUJE PROF. GJURO SZABÓ

GJURO SZABÓ

INSTALACIJA NAGODBENOGA BANA BARONA LEVINA RAUCHA GODINE 1869

U ZAGREBU 1938
POSEBNI OTISAK IZ XIII. KNJIGE „NARODNE STARINE"

EDICIJE MUZEJA GRADA ZAGREBA 11
UREĐUJE PROF. GJURO SZABÓ

GJURO SZABÓ

INSTALACIJA NAGODBENOGA BANA BARONA LEVINA RAUCHA GODINE 1869

U ZAGREBU 1938
POSEBNI OTISAK IZ XIII. KNJIGE „NARODNE STARINE"

Nema možda događaja, koji bi jasnije prikazao cijelo stanje prošle Habsburške monarkije, a napose stanje svega života u Hrvatskoj u ono doba, kad se je stvarala prije skoro sedamdeset godina tako zvana »Nagodba« (1868.), te kada se spoznalo, kako su Beč, kako Pešta podmuklo radili i kakove su ljude za svoje mračne ciljeve odabirali. Tu se prikazuju ljudi onoga doba baš kakovi su bili. Jasno je, da je država, koja je tako radila, morala propasti te je i propala, baš ko što je i ono otuđeno, »prepokorno« plemstvo i poluplemstvo moralo izginuti, kad se je samo učinilo samo štafažom u magnatskim odorama za obične političke zločine i lopovluke, a sve zato, da se domogne vlasti. A kad se je domoglo, onda je tu vlast zlorabilo protiv onoga naroda, iz kojega je poteklo, naroda, koji mu je podao i zemlje i inoga blaga u izobilju. Sve je to posve saglasno s tokom vječne pravde, što je to rđavo plemstvo iščezlo, plemstvo, koje se nije ni htjelo služiti svojim, hrvatskim jezikom, već se dijelom odmetnulo u čiste nemškutare ili se dalo dušom i tijelom u službu magjarske ideje, tako, da je postalo najgorljivijim propagatorom magjarštine, pa je dapače posvema odvrglo svoj materinji jezik i prigrlilo magjarštinu, bez obzira na to, da je Magjar — i najbolji — zakleti dindušmanin svakoga evropskoga naroda, a napose Slavenstva. Zar ima igdje tako žalosnoga primjera no što je ona zloguka »horvatsko-vugerska« stranka, koja se suprostavila i svemu dobrom, što je Ilirstvo donijelo, pa osnovala odurni »Kasino«, gdje je bila prva zadaća naučiti magjarski jezik . . . . ?! Istina je, da su tu mnogo skrivile i žene tuđinke, a to je vječna istina, kako vidimo i danas: tuđinska žena truje i najboljega čovjeka i stvara od njega prostoga renegata, koji mora i u grobu nositi pravičnu kletvu svoga vremena za sve vijeke vjekova. Pa je bilo po vječnoj pravdi, da se danas po nekada Rauchovoj Lužnici šeću opatice, dok Levin Rauch počiva nakon 71 godinu života već 44 godine u onoj nemilo otrcanoj grobnici do svoje nekada patronatske crkve u Pušći. A oko njegova nekadašnjega posjeda sve se zeleni kao u vječnoj mladosti . . . Možda u teškom miru groba sanja o onoj veličajnoj svojoj instalaciji, koja je bila gotovo krunisanje, kako je on sam jednom priznao u razgovoru, da je to zato tako udesio,da ljuti Magjare! Ali — oni se nisu ljutili, a on se ljuto prevario, kad je mislio, da »Vugri« trebaju »Horvate«, kako Horvati Vugre. Tekar je drugo vrijeme dokazalo, da Horvati ne trebaju takove nazovibraće, a da je to vrijeme došlo, da je nestalo djela i nedjela Levina Raucha, tomu je pridonesla baš najviše njegova rabota, koja mu je donijela tu bajnu proslavu instalacije. A kad je svoj posao dovršio, dobio je i on putni list u nepovrat, ma da se je uvijek nadao, da će se još vratiti dani njegove slave i moći.

Brzojav o zloglasnoj »krpici« u ugarsko-hrvatskoj nagodbi 1868. a koja se tiče grada Rijeke s kotarom

UPRAVNIH ODNOSAJAH UREDJENJA , IMAT CE SE PUTEM
ODBORSKIH RAZPRAVAH , IZMEDJU SABORA KRALJEVINE UGARSKE .
SABORA KRALJEVINAH HRVATSKE , SLAVONIJE I DALMACIJE I GRADA
RIEKE OBCE SPORAZUMLJENJE POSTICI . DAS 999 562
510 521 510 514 549 272 UNVERAENDERT BLEJBT SOLL VERMOEG
500 521 221 510 523 543 - 514 221 124 ZUERST ALLEIN DEM
893 204 222 521 510 562 220 WERDEN UND ERST WENN 522 521
521 543 253 150 222 541 531 - 220 DIE 241 521 510 522 210
219 521 581 510 572 500 522 253 ERFOLGEN , DANN DIE 118 276
530 510 521 510 - 580 580 522 226 562 181 510 521 514 276
204 222 541 541 501 220 WERDEN +

Svršetak prednjega dijelom šifriranog brzojava

Ta njegova i njegovih kreatura rabota zvala se »Nagodba«!

Poznato je kako je došlo do te nagodbe, koja i nije drugo no jedan nezakoniti zakon, tek nisu svi detalji još potkrepljeni dokumentima, pa ćemo tu još neke važne detalje o postanju te pokojne nagodbe iznijeti. Istina, mnogi su je smatrali barem nekakovim dobitkom, a možda bi to i bilo, da je primljena onako, kako je bila s početka zasnovana. Ali najgori među najgorima Rauchovim pomagačima, Josip Žuvić iskvario je i pogoršao tu nagodbu tako (sve od ogavnoga štreberstva), da je umjereni unionista grof Julije Janković mogao s pravom kazati, da daje manje prava no što su imale starinske županije. Istina je, da je Žuvić zato postao prvi odjelni predstojnik za pravosuđe, pa je stvorio još i lex Žuvić, koji svakoga označuje veleizdajnikom, tko ne bi prignuo šiju pred tim kumirom, pa i nakon tobožnje revizije. Ali kad je nestalo Raucha nestade i njegovih pomagača, pa se Žuvić (a i dr. Šuhaj!) spasli u Peštu k vrhovnom sudu. Ali teško cvili Žuvić u tuđini za domovinom, koju je nemilo izdao, pa kad je dovršio službovanje, vraća se u Zagreb, da nađe grob na Mirogoju i nitko za taj grob ne pita, skoro nitko i ne zna za tu kreaturu, za koga nema nikada oproštenja ... S takvim se ljudima Rauch okružio, pa je mnogo toga palo na njegova leđa, što možda sam i nije skrivio. Ali: kaži mi s kim se družiš, pa ću ti reći tko si i kakav si ...

Hrvatski je narod imao zapravo poslije 1848. samo jedan jedini sabor u godini 1861. Dakako, da je i taj bio rastjeran, ali 4 sveske zapisnika toga sabora, što su ih izdali Šuhaj i Kušlan, pokazuje visoki stepen toga sabora. Da, tu su još sudjelovali i mnogi ljudi, koji su doživjeli i proživljeli i ilirsko doba i četrdesetosmu godinu, dok je Levin Rauch bio u protivničkom taboru, u magjaronskom kasinu, pa se nije dao ničim sklonuti, da se ostavi tuđinske rabote. A vrijeme se promijenilo: novi car odužio se svojim narodima tako, da je uveo najcrniji apsolutizam, tobože na spas carevine, a

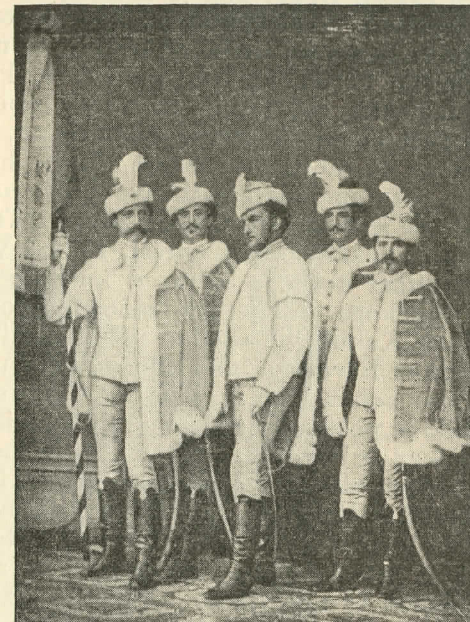
zapravo na njenu propast. Pa, takov je ostao cijeli svoj vijek, svaki je morao iščeznuti, tko se usudio i pomisliti na promjenu, koja bi značila — spasenje carstva i dinastije. A kobno je uvijek bilo i bit će, kad vladari vladaju protiv svojih naroda.

Sabor godine 1861. bio je doista nacionalni zbor: nema toga pitanja kojim se ne bi bio zabavio, nema potrebe onog vremena, za koju se nije tražilo sretstava! Da, baš je taj sabor stvorio glasovit članak 42. kojim se morao urediti odnošaj s Ugarskom na pravedan način, te je sam kralj Franjo Josip dao svoju sankciju na taj članak. Nemile batine u godini 1859., gubitak velikih, bogatih provincija, na čas ga je osvijestio, ali — samo na čas; uskoro je bio Solferino zaboravljen... A apsolutizam se vratio pod drugom maskom. Slavenski su narodi počeli sve više uvidjati, da je za njih ta država i takova država puka tamnica. Istina, u Hrvatskoj je nestalo bana Coroninija, koji nije ni kao ban, ni kao čovjek bio loš, ali je bio narodu sasvim stran, pa nije konačno nikoga imao uza se. I tada dođe Šokčević. Morao je on, posljednji vojnik na banskoj stolici, prisegu Jelačićevu obnoviti, ali je ćutio da je i on osuđen na nerad i nemoć u tako tjeskobnoj atmosferi. I on je morao slobodoumni izborni red dosta znatno izmijeniti. Zatim dođe god. 1866., kada je Njemačka zaigrala nemilu igru s Austrijom. Franjo je Josip pokazao svoju strašnu ćud najjasnije u postupku prema nesretnom vojskovođi Benedeku, koji je znao, da poraz mora doći, kad su Nijemci bolje oružani, daleko bolje i modernije, pa je uzalud zaklinjao Franju Josipa, da sklopi odmah mir prije poraza, koji je zauvijek skršio i pomisao na kakovu premoć Habsburgovaca u Njemačkoj. I car oduze Benedeku poštenu riječ, da se neće nikako braniti, a onda ga dade najsramotnije napasti ... Pa takova je sudbina stizala sve, koji su se dali u poštenu službu, sve do godine 1916.

I od sada komandiraju Nijemci, komandira Bismarck i poraženi car mora sve raditi, kako Berlin zapovijeda. Tako počinje definitivan rasap stare monarkije, Berlin šalje dapače na ministarsku stolicu u Austriju Nijemca: Beusta! I dekretira se: Austrija ne smije biti federativna država, mora se uvesti dualizam, tako da samo Nijemci dobiju vlast u šake, a Magjari imaju biti pomagači u davljenju Slavena. I onaj Franjo Josip, koji je poslao svoga Haynaua u Ugarsku, koju je upokorio ruski vojvoda Paskijević, da tamo nemilosrdno strijelja i vješa sve, koji nisu umjeli umaknuti. I Haynau je najbestijalnije sve to izveo, Batthyanyja polumrtva već strijeljao, u Aradu 13 boraca za slobodu povješao na sgražanje cijeloga kulturnoga svijet — taj Franjo Josip mora konačno po diktatu poći u Canossu, poći u Peštu, da se »izmiri« s Magjarima! A ta je pokora pokazala opeta njega u pravom svijetlu: ljudi njegova kova moraju u takovom slučaju zapasti u drugi ekstrem: on je učinio Magjare svemoćnima tako da su oni zapravo gospodovali decenijama cijelom t. zv. »habsburškom monarkijom«. Dapače: morao je učiniti onoga svojim ministrom, koga je dao nekada in effigie objesiti, grofa Julija Andrassyja! A kako se ovaj odužio opće je poznato, tek se ne može ni danas napisati .... A da su Slaveni tim činom bili za uvijek zapostavljeni i predani kao »podanici petnajstoga ranga« na milost i nemilost Nijemaca i njihovih pomagača Magjara, postalo je očevidno. Istina, još je jednom osvanula mogućnost reparacije nepravde prema Slavenstvu, kad je ministarstva Hohenwartovo ozbiljno pomišljalo na preudesbu države na federalističkoj bazi g.

Levin barun Rauch

Banderij grada Zagreba 1869.

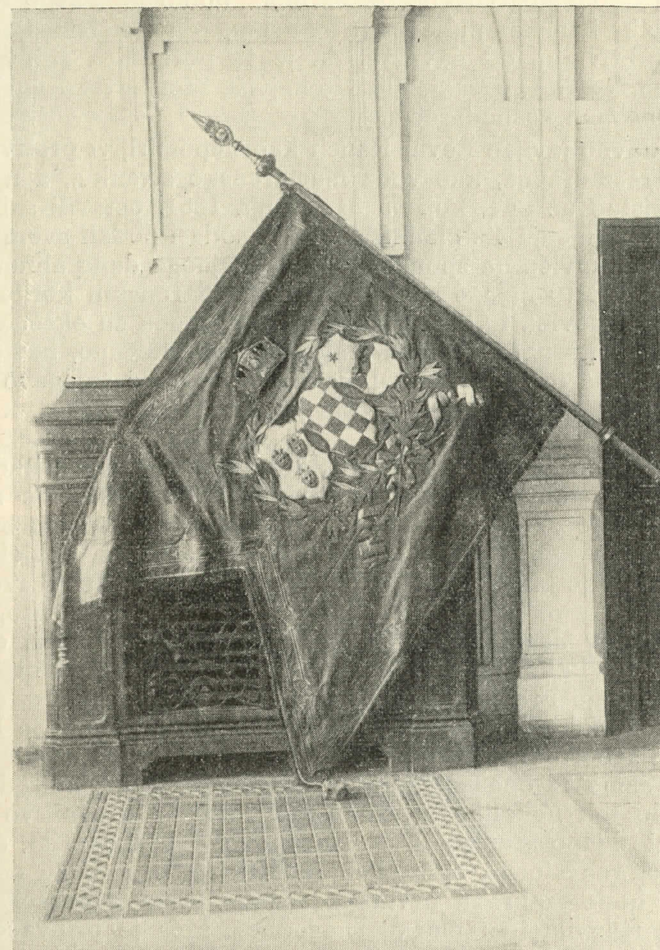
1871. Ali, kada je u to — za uvijek će ostati tajnom na čiju je ponuku to bilo — došlo do Kvaternikove bune i njegove pogibije u Rakovici, opet su pobijedili Beust i Andrassy, pa je ostao dualizam, možda još krući no prije. I Slaveni su postali još veći protivnici monarkije, baš oni Slaveni, u kojih je ime rekao Palacky: »Da nema Austrije morali bi je stvoriti«! Ali se on i korigirao kasnije, pa je izjavio: »Češka je bila prije Austrije i bit će i poslije nje«!

Treba se sjetiti svega, što se u onim decenijama sbivalo: Haynau, oktroirani ustav, oktobarska diploma, februarski patent nakon tako reći životinjskoga apsolutizma, glupost vojničke suradnje sa Prusima u godini 1864. u Schleswig-Holsteinu i zahvala Pruske 1866. kod Kraljičina Gradca itd. da uzmognemo duh onoga vremena pojmiti i barem donekle događaje razumjeti! Kažem, barem donekle, jer toliku masu samoubilačke gluposti ne može ni najveći ni najprimitivniji mozak shvatiti. Napose možemo teško pojmiti Magjare. Njihovo držanje pribavilo im je godine 1848.—1849. poštovanje svijeta, ali od onda prevladava arogancija i umišljenost, drže se najvećim političkim genijima, a kad tamo puki su švadroneri, sve tamo do Tisze Istvana, koji najprije neće rata, pa grmi protiv njega, a za 14 dana brblja, da je taj — najstrašniji od sviju dotadanjih ratova — puka kaznena ekspedicija, kao da će austrougarska vojska provaliti u krčmu, gdje buče pijani vojnici! Pa kad je sve propalo još se smiješnom gestom grozi u Sarajevu, tako, da mu obični fratar pokazuje sit venia verbo: tzv. bosanski grb ... ! I onaj glasni Andrassy jednako je nekada brbljao, da će Bosnu zauzeti sa dvije musikbande ... I tako dalje, a vidjet ćemo, kako je mislio prorok Magjara — dakako slavenskoga podrijetla kao i Košut

— Franjo Deák, koji je nekada dao telaliti o nekakvom »bijelom listu« Hrvatima, a umuknuo je, kad je tobožnja nagodba sklopljena, da još i gore! Samo u jednom su uvijek bili majstori: znali su si naći štitnike, sad rimsku kuriju, koja im njihove kraljeve od reda učinila ugodnicima, sad Njemačku, sad Italiju, pa po potrebi može se očijukati i s Francuskom i s Britanijom. A pod zaštitom Beča, protiv kojega se vodi vječna borba, može se raditi više manje, što se hoće — u Hrvatskoj!

Moramo barem to sve imati na pameti, kad se razmišlja o onom, što se je tada u Hrvatskoj zbivalo. Tu je banovao od godine 1860. do 1867. Josip Šokčević, podmaršal, rođeni Vinkovčanin, koji je bio sve prije no političar teškoga kova, a imao je mnogo u svom karakteru otvoreno vojničkoga. Ali je bilo mnogo otvorenih i potajnih protivnika, čak je i Ivan Kukuljević spadao među protivnike. Nije mu bilo lako vladanje, a nije ni Hrvatima lako bilo snaći se u onom ogavnom vremenu. Najteže je bilo: odlučiti se, da li s Bečom ili s Peštom. U jednom i drugom taboru bilo je poštenih ljudi, ali je doista bilo vrlo teško stvoriti konačnu odluku, a kad je stvorena bila i deputacija došla u Beč, da zatraži savez sa Bečom, bilo je sve prekasno: bitka kod Kraljičina Gradca već je odlučila sudbinu Hrvatske za uvijek i deputacija se vratila ne obavivši ništa. I Šokčević morade ostaviti bansku stolicu:« »der Mohr hat seine Schuldigkeit getan, er kann gehen«, pa po načinu Franje Josipa ode s grdnjom i nikada se nije vratio u Zagreb, ma da je još do 1890. živio. Bile su mu jamačno to najteže godine službovanja, on sa svojim otvorenim značajem nije mogao policajsko-političku rabotu vršiti, nije mogao niti svoj sabor sklonuti, da pošalje izaslanike na krunisanje Franje Josipa u Peštu, jer je sam osjećao, da Hrvati imadu pravo, što ne idu prije no što se uredi odnošaj prema Ugarskoj. A kako je Beč odlučio po diktatu Berlina »učiniti red« u Hrvatskoj, trebalo je naći drugoga čovjeka, čovjeka bezobzirnoga i na sve spremnoga, pa se taj čovjek našao, a zvao se Levin Rauch. Dosta je, da prispodobite sliku Šokčevića sa slikom Rauchovom: dok je onaj dobričak, stari general graničar, Rauch pokazuje čovjeka, koji ne preza pred ničim, ako treba nešto postići, tek je posve mekan, kad se radi o Beču ili Pešti, makar se on i tu prividja, ali tek prividja, nepopustljivim i prema gore! Nu činjenice to nikako ne potvrđuju. I dobro je Beč birao: Rauch je sve po želji proveo, samo nije htio ni poslije svoga pada vjerovati, da nije nenadoknadiv, do posljednjega je časa držao, da će opet osvanuti zlatni dani vlasti, ali se prevario: Beč nije nikada nikoga opet postavio, kada je svoju rabotu izveo i mržnju na se navukao! Nu taj nemirni duh nije dakako ni onda mirovao, kad je Vakanović zasjeo kao lokumtenens na bansku stolicu, tako, da je većinu nezgodnosti Vakanović počinio po nagovoru Levina Raucha. Napose onaj poziv virilista, skroz protunarodnih elemenata u saboru, koji je dopao usprkos Rauchovskoga izbornoga reda u ruke narodnjaka, djelo je Rauchovo. A i glasovite »promemorije« bit će djelo Levinovo.

Rauch je dostojan član one porodice Raucha de Nyek, koja počinje sa Danijelom Rauchom, rodom iz Erdelja, kad je taj došao u Nedelišće, gdje je bio 1645. do 1657 tridesetničar, pa je po svojoj ženi stekao posjeda u Hrvatskoj. Sin mu je Stjepan valjda jedini, koji je privredio za Hrvatsku: pao je 1688. u borbi s Turcima kod Zrinja. O drugima nemamo puno kazati; dvojica Adam Danijel i Ivan bili su podbanovi u Hrvatskoj — o njima i njihovim djelima vidi Krčelićeve »Annuae« — tu se

Banska zastava za instalaciju Levina baruna Raucha 1869. u Zagrebu (sada u Muzeju grada Zagreba). Na zastavi grbovi Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, a povrh njih kruna Sv. Stjepana prvoga, kralja Ugarske i patrona zagrebačke katedrale

ispoljava ona značajna crta Rauchovaca: nepravičnost i okrutnost. Djed Levinov Ivan postade generalom, steče barunat i sagradi Lužnicu, žena mu je bila Magjarica. Otac mu je Danijel imao kuću na Markovom trgu, koja je god. 1837. postala svojinom zemlje, pa je danas tamo banski prezidijal. Levin je rođen u Lužnici god. 1819., a umro 25. VIII. 1890. u Lužnici. Zanimljivo je, da je njegova žena Antonija Sermage bila unuka Franjice udate Novosel, sestre biskupa Vrhovca, a po Vrhovcu stekli su Rauchovi Stubicu i dvor Golubovac u Hrvatskom Zagorju, pa je i danas u vlasti potomaka Rauchove kćeri Alice, koja je bila udata za FZM. Steeba, koji je par valjanih djela napisao. Levin je imao tri kćeri i dva sina, od kojih je Pavao bio ban hrvatski i ostao, ma da pri izborima nije ni jednoga jedinoga člana svoje stranke u sabor dobio! Plemstvo je podijelio kralj Ferdinand I. 28. V. 1557. braći Levinu, Gjuri i Blažu, građa-

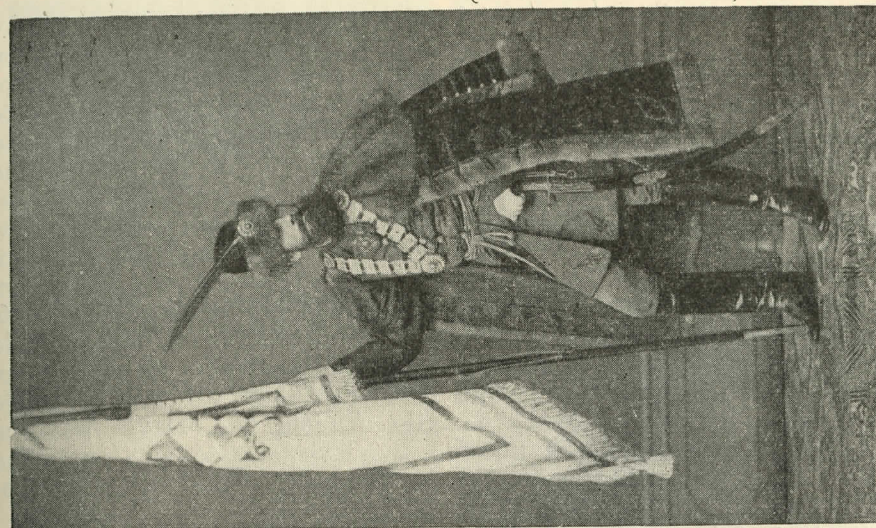
nima Sibinja u Sedmogradskoj, a barunat dobio je Pavao 6. IV. 1763. kao pukovnik banske pukovnije. Mislim, da je izmišljena tvrdnja Rauchovih protivnika od davnine, da je ta porodinca židovskoga podrijetla; čini se, da je shvaćanje skrivio najviše sam Levin Rauch sa svojim neobičnim načinom gospodarenja.

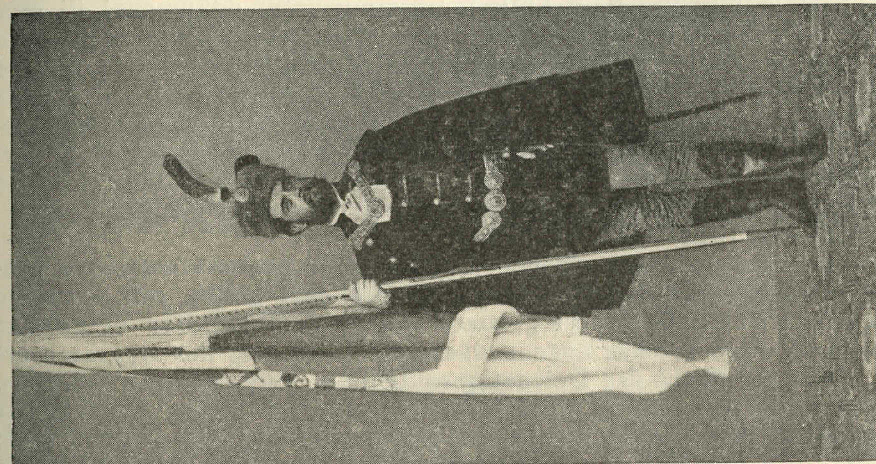
Već se davno javljao Levin Rauch kao nepomirljivi protivnik Iliraca, napose kod restauracija, kao vođa magjaronske stranke,, a u hrvatskom je saboru pristao uz one, koji su 31. srpnja 1861. ostavili sabor, kad se je radilo o uzakonjenju 42. članka. Ti su eksodaši podali svom pročelniku grofu Juliju Jankoviću na spomen toga veličajnoga dana album sa svojim portretima, pa se tu nalaze slike svih tih magjaronskih korifeja, a među njima dakako i Levina i Gjure Raucha. Nu gospoda su eksodaši došli svi lijepo natrag! U kasnija vremena malo se Levin stegnuo, bavio ponajviše svojima poslovima u gospodarstvu, čekajući, da dođe »njegovo doba«. Na hrvatskoj izložbi od god. 1864. izložio je par stotina cigara, koje su god. 1846. bile fabricirane u Lužnici.

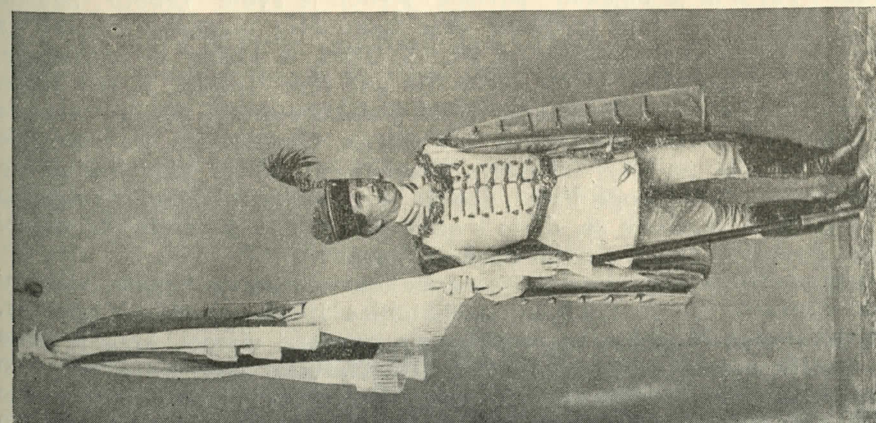
Čekao je dugo, ali je i dočekao! Bilo mu je 48 godina, kad je 28. VI. 1867. zasjeo kao lokumtenens na bansku stolicu, s koje je nemilostivo otpušten Šokčević ...! I sada počinje odmah s upotrebom svoje vlasti, a po takovoj se upotrebi najbolje poznaje karakter čovjeka, napose takovoga, kakov je bio Levin Rauch. Nemilice je proganjao sve, koji nisu odobravali kako je on »gospodaril«, pa napose profesore, tako, da je tada i jedan Vetroslav Jagić morao ostaviti Zagreb i Hrvatsku, da i onako skroman čovjek, kakov je bio Josip Torbar morao je biti otpušten! Već 20. X. 1867. izdaje Franjo Josip novi oktroirani izborni red, daleko gori od pogoršanoga izbornoga reda Šokčevićevoga, da pomogne Rauchu, pa da skalupi u saboru svoju čeljad: od 66 zastupnika bila su 52 Rauchovca unionista, a samo 14 opozicijonara! S takovim se saborom, gdje je od 52 unionista bilo tek nekoliko znatnijih ljudi, dok je drugo sve bilo ispod prosjeka, dalo lijepo »raditi« ili po Rauchovom »gospodarit«, a pogotovo, kad je ona četrnaestorica opozicijonara ostavila tu sprdnju od »sabora«! 30. I. 1868. bude izabrana hrvatska regnikolarna deputacija, koja je s Ugarskom uglavila tu famoznu »nagodbu«, koja je prihvaćena 21. IX. 1868., a kralj ju je potvrdio 8. XII. 1868., tako te je osvanula kao zakonski članak 1: 1868. Magjarski original — koji se međutim ne slaže sasvim s hrvatskim originalom — nosi br. XXX — 1868.

Ta je cijela komedija samo potvrda, da je Franjo Josip pokleknuo pred Magjarima, po diktatu svemoćnoga Prustva i emisara Beusta! Ne treba objašnjavati, kako je nagodba nastala: to je učinio unionist Jovan Živković u svom djelu: »Kako je postala Nagodba?« A Živković je bio također unionista, ali bolje sorte, koji s Brlićem i Julijem Jankovićem činio t. zv. »umjerenu unionističku stranku«. Tu vidimo na djelu jednoga od najgorih pomagača Rauchovih Josipa Žuvića (za pravo: Suvich de Briber!), koji je kasnije postao prvim odjelnim predstojnikom za »pravosuđe«!!! S tim ćemo se svatom još pozabaviti, ma da i nije zapravo vrijedan, da se uspomena na njega obnovi, kad je s pravom pao u posvemašnji zaborav ...

Ta je cijela komedija sa tobože parlamentarno stvorenom nagodbom bila ne samo nelojalna, već posve protuzakonita i posve suvišna. Ta jedini pravi hrvatski sabor stvorio je u čl. 42. poštenu i pravu nagodbu, koju je trebalo samo modernizirati prema tadašnjim kasnijim prilikama i upot-

Inkey barun F. nosi bansku zastavu Keglević grof Oskar nosi »državni barjak« Francisci pl. Hinko nosi hrvatski stijeg
Tipovi velikaša sa banskog ustoličenja L. baruna Raucha u Zagrebu 1869.

puniti, pogotovo, kad je sam car i kralj Franjo Josip dao tome članku svoju potvrdu. Ali na taj se zakonski članak nije nitko od »stada« ni osvrnuo, a od onda je rečenica: »Carska se ne poriče« dobila više humoristično značenje. Ne samo, da je Franjo Josip sve porekao, on je dapače pošao u karteše za Raucha i tu nagodbu, pa je sigurnoga protivnika Strossmayera otjerao u Pariz, i zaprijetio mu, da neće prezati ni pred nasiljem; »Ich werde auch vor Geawaltmassregeln nicht zurückschrecken«!

A nada sve je značajna u tom skroz nezakonitom zakonu t. zv. »Krpica«, tako, da nema na svijetu valjada ni jednoga sličnoga primjera važnoga dokumenta toga oblika. Magjarski je tekst ispisan na cielim papirnim arcima, a na hrvatskom originalu nalijepljen je na mjestu § 66. komad papira i tako napisan novi tekst. Na »krpici« stoji napisano, da grad i kotar riječki sačinjava posebno s ugarskom krunom spojeno tijelo, dok pod njom u originalu stoji pisano, da glede Rijeke i kotara riječkoga između oba kraljevinska odbora nagodba uspjela nije. Dakle potpuna kapitulacija pred Magjarima i tako je svršila Jelačićeva: »Uspomena Narodenja Jugoslavjanske slobode«. (V. o tom: Bojničić, Zakoni o ugarsko-hrvatskoj nagodbi. Zagreb, 1907.)

Pitanje je bilo, da li je kralj potpisao prvotni dokumenat ili onaj s »krpicom«. Danas o tome nema više dvojbe, kako se tu furtimaški radilo, baš nimalo »kraljevski«! Predamnom leži šifrirani telegram od 15. XI. 1868. od prezidija hrv.-slav. dvorske kancelarije na Raucha, tada dakako još lokumtenensa, koji dešifriran glasi ovako: »Vermöge Telegrumms des Gr. Andrassy werden E. Excellenz allerhöchst ermächtigt in dem bereits sanctionierten Ausgleichs Operate nachfolgende Aenderung zu treffen«:

Slijedi nešifrirani tekst »krpice«.

Na koncu depeše daju se upute, kako treba profurtimašiti ovu promjenu: »Das Rescript selbst, welches unverändert bleibt, soll, vermöge allerhöchster Weisung zuerst allein dem Landtag vorgelesen werden, und wenn solches angenommen, die Verlesung des Operates erfolgen, dann die Wahl der Delegationsmitglieder vorgenommen werden«.

Mislim, da tu ne treba nikakova komentara toj depeši. Jasno je, da su se bojali, da bi i ovakov dični sabor mogao otkloniti onaj atentat, zvan »krpicom«. Ali bila je bojazan suvišna: Rauch je svoju rabotu zdušno izveo! A kad je sve bilo izvršeno, daje tomu svoj blagoslov »borac za slobodu« Franjo Deak u pismu od 29. IX. 1868., u kojem se zahvaljuje, da je proturana nagodba: »Gott segne Sie und Ihre Helfer«. A sad treba odmah po dogovoru predložiti kruni reinkorporaciju Rijeke, a onda druga ugarsko-hrvatska utanačenja: Dalmacija, Granica itd. Pa i ovaj je list tako jasan, da ne traži nikakova komentara, tek se vidi, koliko je vrijedilo obećanje »bijeloga lista«, što ga je navodno obećavao gospodin Deak — prije, a razumije se, da je s onom bagrom, koja došla, da sklopi nagodbu, govorio kasnije sasvim onako s gora!

Poslije svršene tragikomedije s nagodbom došao je Franjo Josip u Zagreb, a pratila ga je zakleta neprijateljica Hrvata kraljica Jelisava, gorljiva pristalica Magjara, te se je mogla provesti ulicom, koja je prije nosila ime Strossmayerovo, a kojoj je Rauchovsko gradsko zastupstvo dalo ime njene novorođene kćeri Marije Valerije ...! A pobjedonosac Levin Rauch postade 20. IV. 1869. banom hrvatskim. Kralj je Franjo Josip čuo u zagrebačkom kazalištu Zajčevu operetu: »U Meku«!, nu on

Jellačić pl. Julije nosi buzdovan (bansko žezlo, znak sudačke vrhovne vlasti) bana Raucha 1869. u instalaciji

Khuen Hedervary grof Karlo nosi slavonski stijeg prigodom Rauchove banske instalacije 1869.

je skrenuo k sultanu u Carigrad, gdje se dao u krugu svojih i turskih velikaša kao sunce među zvijezdama fotografirati kod Abudulah Freres, pa je pošao u Egipat na piramide, te zatim k čarobnoj slavi otvorenja Sueskog kanala ... I sve to tek tri godine nakon najveće nesreće, koja je snašla staru Austriju kod Kraljičina Gradca, gdje je pruski Zündnadelgewehr otsvirao requiem za staru državu i preživjelu dinastiju!

Levin si je Rauch međutim spremao veličajnu proslavu svoje instalacije, za koju sam već kazao, da je bila zapravo krunidba u malom, proslava o kojo je uvijek sanjario, tek valjda nije slutio, da je to posljednja instalacija uopće, zapravo opet nekaki sprovod. (O tom vidi članak dra. V. Deželića u »Narodnoj Starini« IV, 187. g. 1925. Tu ćemo samo ono iznijeti, što je u Deželićevom članku izostalo.)

Po običaju onoga vremena osvanulo je bezbroj poklonstvenih pjesama u slavu Rauchovu, pa dakako nije ni stalni pjesnik te vrste Molnar izostao. Tu je latinska »Ovatio« »a civibus eorundem regnorum dedicata«, pa »Carmen«, pa hrvatski: »Slavi baruna Raucha«. Dim. Demeter ispjeva »Pozdrav banu« za svečanu predstavu u kazalištu dne 9. rujna, a u istu svrhu napisa Jos. Freudenreich svoj »Proslov«, gdje ga pozdravlja kao

zaštitnika umjetnosti: »... Zapala je sreća — Da nam diku domovine naše — Brižna otca dovedoše vile«. Mi smo međutim vidjeli, kakove su to bile vile! Dapače se iz Budima javio Gavrilo Gvoždak Vašov sa svojim »Vijencem« u slavu Rauchovu, a kruna svim tim poemima bila je »Uspomena« ili »Zlatno Slovo«, što ga je spjevao poznati Gjuro Klarić. Tu ima čitav niz podlosti, životopis Rauchov, po konačno »Slavospjev«, te svi ti poete očekuju sreću i zadovoljstvo od ljubljenoga bana ... Da, i u svojoj »teti Agramerici« dao je Rauch Molnarovu odu sebi štampati, ta nije on uzalud kupio od Nauma Mallina taj eminentno antihrvatski list, koji je blago počino tek u god. 1912. U toj staroj »tetici« najvjernije je sav taj teatar prikazan.

Ogromni program je štampan: 7. IX. 1869. izabire sabor tri deputacije: jedna će poći u Lužnicu, da zamoli Raucha, »da se dostoji u sredinu željno očekivanjućega naroda (!) zaputiti«. Druga će pozdraviti bana u šatoru kod Černomerca, a treća će ga dočekati pred banskim dvorom i uvesti ga u bansku dvoranu. U srijedu 8. IX. počet će svečanosti time: »što bude svetčani vol uz muziku praćen iz Ilice do kraja Laške ulice«. Pričinja se, taj jadni vol kao nekaki simbol! Zatim se određuje, gdje će tko stajati, a nije Rauch zaboravio svoje suborce Turopoljce, koji su dobili počasno mjesto od županijske do banske kuće. U Černomercu pozdravi zemaljske deputacije, nosioci municipalnih, kraljevskih i državnog barjaka i banskih insignija — ovi na konjima, vođeni konjušarima. Iz Černomerca ide se ovim redom: domobransko konjaništvo, dio zemaljske banderije, kočije s izaslanicima, a u posljednjoj kočiji izaslanik kraljev biskup senjski Soić (kasnije svrgnut, umro u ludilu). Kardinal je Haulik bio tada već mrtav, a Starossmayer je morao — otputovati. Iza posljednje kočije dolaze barjaktari, a pred banovom kočijom nosioci banskih insignija, banska kočija, a oko nje banderij grada Zagreba. Kod Keglevićeve palače (stare »Narodne Novine«) kod slavoluka pozdravlja bana načelnik Zagreba. Tada se kreće na Markov trg, a pred banskom palačom daje ljubljenom banu »vječno mlada« gospojica kitu cvijeća. Pozdravi. U 7 sati javlja top, da počinje rasvjeta grada, u 8 počinje baklijada. Dne 9. rujna nastavlja se komedija. Ban ide u saborničcu, polaže zakletvu, dižu ga tri puta u vis, kreće se u katedralu i u 3 sata je svečani objed. U 2 sata dijeli se meso jednoga vola na Zrinjevcu, toči se vino itd. Na veče predstava. 10. IX. prima ban poklone, a ples u biskupskom dvoru, određen za taj dan, odgađa se ... (Seljaci iz Rauchovog Šišljavića, od kojih je dvanaest postrijeljano, nisu bili pozvani na inštalaciju.)

Po tom se programu sve radilo i uradilo. Banska je zastava bila već gotova, nacrte za nju načinio je Jacomini, a izvedena je u Beču u atelieru Marije Benković. Danas, nakon gotovo sedamdeset godina čuva se gotovo nepromijenjena u Muzeju Grada Zagreba, u velikoj kutiji, koja je remekdjelo za sebe. Zastava je banska dar zemlje Rauchu, vezena na teškoj crvenoj svili, s jedne je strane sjajno, reljefno izvezen grb Rauchov, a s druge grb kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije pod krunom svetoga Stjepana. Bogate zlatne rojte, pozlaćen držak i koplje, a na vrhu zapisano je na vrpci: »Za kralja, dom i zakon. — Barun Levin Rauch, ban 1869.« To je remekdjelo bilo u Beču u Oesterreichsches Museum izloženo, pa je i samom vladaru pokazano. I banski buzdovan je sačuvan, pravljen također u Beču kod firme Mayerhoffer und Klinkosch. Ima na kugljі gore kipiće Zrinjskoga, Gaše Alapića, Jelene Zrinjski i Juranića sa zastavom, na kojoj je s jedne strane Mati Božja, a na drugoj — magjarski grb. Tu je prikazan moment, kad ova četvorica prisižu, da će do posljednjega daha braniti Siget, a tu je i napis: »Szigetvári vértanok MDLXVI.«, dok je na srebrenom pozlaćenom držku izrađen uokolo prizor, kako Zrinjski provaljuje iz Sigeta. Sve je bogato urešeno tirkizima, rubinima i drugim dragim kamenjem, a očito je to bilo upotrebljeno već kod neke magjarske proslave Zrinjskoga g. 1866., na spomen tristogodišnjice opsade Sigeta, pa je prekupljeno za inštalaciju, pa to ništa ne smeta, kad se je nakon banske prisege čulo uz povike »Živio« i magjarski »Eljen«! A k instalaciji hrvatskoga bana bile su se javile i magjarske županije; Vasvar, Heves, Saros, Baranya itd., a ministri Festetics i Melchior Lonyay, te deputacija iz Pešte i Arada pojačali su sjaj toga eminentno hrvatskoga čina. Istina, kasnije su još na burzdovan prikovali i grbove Hrvatske, Slavonije i Dalmacije ...

I sve je proteklo u redu, dapače je 7. IX. 1869. došla i varaždinska garda na uveličanje. U Lužnici pozdrave »novoskuhanoga« bana velikaši i odličnici, pa ban pođe u Černomerec, gdje ga je oslovio govorom veliki župan zagrebački Mirko Bogović, onaj isti, koji je prvi povukao 29. VII. 1845. na Markovom trgu sablju i koji je radi posve nedužne pjesmice kao urednik »Nevena« morao odležati par mjeseci u tamnici (u gvožđu!), zakopan je u arkadi zajedno s Ilircima ... Ali taj je njegov pozdravni govor tako ogavan, nepravedan, da je teško pojmiti, kako ga je narod mogao pomilovati, dok bi zapravo zaslužio, da mu izbace kosti iz onoga groba, gdje počiva jedan Pavao Stoos, Matija Smodek, Stanko Vraz, i drugovi ... Možda je u njemu, starom Ilircu, piscu onoga oštroga »Rückblick«-a uskipila opet krv matere Magjarice?! Svakako je morao nemilo gledati bivši ban Šokčević, kada je čuo iz usta jednoga Bogovića, da je prije Hrvatska nalikovala brodu bez kormila. I nakon toga metanisanja krene povorka iz banskoga čadora u Černomercu određenim redom: domobranski konjanici, zatim zemaljski banderij pod vodstvom grofa Vojkffyja, odjevenoga u gvozdeni oklop sa kacigom na glavi. Onda dođu barjaktari: banski barjak nosi barun Inkey, buzdovan Julije Jelačić, hrvatski barjak Hinko Francisci, kasniji dugotrajni predsjednik sabora, »šlavonski« (!!!) taj kasnije i predobro poznati grof Karl Khuen, dalmatinski Rubido, a državni barjak posljednji Keglević Oskar ... Iza tih delija dolaze županijski barjaci: zagrebački nosi Ferrich, riječki Cuculić, križevački Šafarić, varaždinski Antolek, srijemski Jančo, virovitički Janković. A onda sam ban u četveroopregu, a uz njega zagrebački banderij, u kojem je bio barjaktar Milan Stanković, pa Antun Nossan, Krešić, Priester i još jedan nepoznati u kotiljonskim uniformama. I kod palače Samuila Keglevića — danas je tamo kobasičarna Rabusova — postavljen je bio prvi slavoluk, pa je tu načelnik izgovorio svoju peroraciju. Drugi je slavoluk bio kod zgrade financije. I svečano dopre duž svojih Turopoljaca gospodin ban Rauch do banskih dvora, gdje mu bijela djevojčica, kći A. Dutkovića, predala kitu cvijeća s natpisom: »Hrvatske djevojke — svome banu 1869.«. Ban je bio očito dirnut. Sutradan ode paradno u sabor, položi prisegu u ruke Soićeve, krene u katedralu, gdje ga biskup Kralj dočeka i otsluži tedeum. I tako redom. Tek se malo uznemirilo, kad je na Zrinjskom trgu došlo do siječenja vola, koga su po programu dan prije njegovi krvnici,

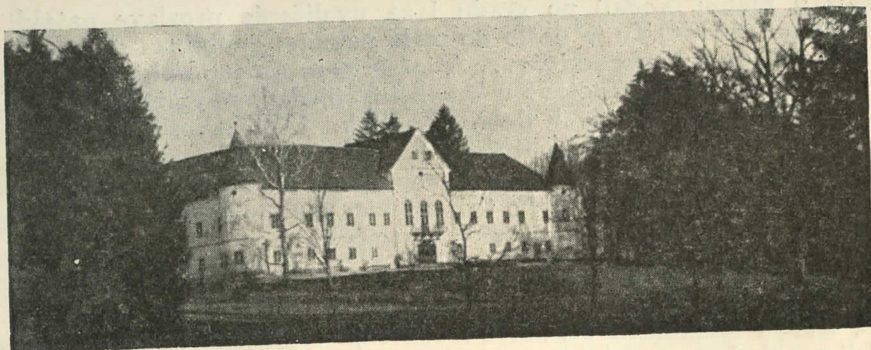
Brzojavni izvještaj dr. Bresztyenzkoga Rauchu o instrukciji grofa Andrassy-ja, kako se ima umetnuti »krpica« u tekst ugarsko-hrvatske nagodbe.

mesari u bjelini, vodali po gradu i za uveličanje proslave natakli mu naranče na rogove. Tu je došlo do male uzbune: »publika« gotovo »šturmirala« tribine u borbi za jelo... A još je gore prošao vol u Sisku. Nu to su sitnice. Na večer predstava u kazalištu, slijedeći dan strijeljanje u Streljani — gle! I ban je Rauch dobio zgoditak. 13. IX. bio je održavan (za 10. zakazani) bal u nadbiskupskim dvorima, pa onda zaredala primanja i poklons'va — po receptu. I ban Rauch Levin bio je tako pravi pravcati ban... Prvi »Civil Banus« kako to s velikim počitanjem bilježi u svečanom uvodniku »tetica Agramerica«, svojina toga bana.

Tiho teče Sava krajem, ali ne teče tiho banovanje Levina Raucha: sad se dalje tjera, plijeni, zaustavljaju nepoćudne novine itd. Još je 15. XI. 1868. izašao »Zakonski članak ob osušenju lonjskoga polja od Rugvice do izljeva Trebeša«; potpisao ga je kralj Franjo Josip I., a protupotpisi su od Milana barona Kuševića, generala topništva i Eduarda barona Jellachicha, kojom se daje ovlast izručenja Lonjskog Polja konzorciju, u kojem su bili: grof Ladislav Pejacsevich, grof Julius Jankovich (kasnije istupio), Gjuro baron Rauch, brat Civilbanusa, grof Fridrik Kulmer, Ljudevit Farkaš-Vukotinović, grof Seher-Thos i Adolfo Mogyorody — koji se obvezuju, da će za velike troškove osušiti Lonjsko polje, koje je polje na žalost do dana današnjega ostalo mokro. Kako je to sve pobudilo negodovanje, kako je »Zatočnik« — Vončina, Mrazović i kasniji renegat Miškatović — napadao Raucha, kako je došlo do suda na teritoriju Vojnoga (krajiškoga) suda u Vojnom Sisku, gdje je pala odrešna presuda za spomenutu trojicu, kako se Rauch nadao, da to ne znači njegov pad, kako su vrlo ugledne ličnosti na bečkom dvoru tražile apsolutni otpust Rauchov, dok su Magjari nastojali, da spasu Raucha, to je sve poznato. Nu do danas nisu nigdje izneseni dokazi za krivnju ili nekrivnju Rauchovu u toj stvari, jer se naklapalo, da je to tako učinjeno, da se svakako onemogući Rauch, koji je postao malo neugodan i u Beču i u Pešti. Historički se tu ne može ustvrditi njegova krivnja, tek se stručnjaci složili u tom, da je osnova nepodesna, na brzu ruku skovana na temelju starijih boljih osnova. Bilo kako mu drago, prevladali su oni, koji su tražili otpust Rauchov, koji je ublažen tako, da je on sam zatražio otpust. Istina, postoji Promemorija saboru od god. 1870., u kojoj zastupnik konzorcija grof Seher Thosz ustaje na obranu njegovu, ali taj Promemoria ne donosi ništa uvjerljiva. I Rauch morade predati ostavku, koja bude u milosti primljena... A možda će mnogo kazati šifrirana depeša Rauchova u Zagreb u tom času: »Pest 25. I. 1871. Habe gestern Seiner Majestät meine Würde zu Füssen gelegt, Nachfolger unser Freund Bedeković, der heute ernannt wird. Wirken Sie ermuthigend bis Bekanntmachung, damit manche Herren aus Verzagtheit sich nicht compromittieren. Gebrauch nur an sehr Vertraute. Rauch«.

Ne znamo, tko su ti »manche Herren«, ne znamo u čem bi se mogli kompromitirati, ne znamo, tko su ti sasvim povjerljivi. Nestalo je arhiva iz Lužnice, tek sam nekoliko komada posabrao kod trgovaca: sve same denuncijacije.

Tiho teče Sava krajem, tiho leži seoce Pušća tamo nedaleko Lužnice, gdje časne sestre borave časne dane danas. Tu je do crkve grobnica nekadašnjih crkvenih patrona, Rauchâ. Polomljena brava, par stepenica, gdje je nagomilan svakojaki krš, vodi do rešetke, iza koje vidiš

Rauchov dvor Lužnica.

pet lijesova. Prvi na lijevo krije pepeo silnoga nekada bana Levina baruna Raucha, koji je prisegao služiti kralju i domovini. Ali prisege nije održao, dapače, među grobarima stare države mora se spomenuti baš ban Rauch, pa se ni sada, nakon 44 godine poslije njegove smrti sud o njemu nije ublažio i ne može ublažiti. Sanja li on možda u vječnom snu o danima slave u rujnu 1869.?

Zusamenfassung. Der Verfasser schildert die feierliche Installation des kroatischen Banus Rauch im Jahr 1869, die fast einer kleinen Krönung gleichkam. Es war die letzte Installation, der letzte Ueberrest einer versunkenen Zeit des Feudalismus. In Anschluss daran wird die damalige politische Lage der Zeit gezeichnet, jener Zeit als Oesterreich nach dem Diktat von Bismarck zu Oesterreich-Ungarn wurde, als nach der Niederlage von Königgrätz der Kaiser von Oesterreich Beust zu seinem Minister machen musste. Und so ging es weiter bergab in der damaligen Politik. Auf Grund von Dokumenten wird dann weiter gezeigt, wie perfid Franz Joseph I. gegen Kroatien vorgegangen, damals, als es hiess den sogenannten Ausgleich (1867.) mit Ungarn zu perfektionieren, mit jenem Ungarn, das zwei Jahre gegen Franz Joseph I. gekämpft und nun zum Lohn fast mehr als eine Selbständigkeit erhielt, um den Kampf gegen den Bestand der Habsburgermonarchie weiterzuführen! Und jene Kreaturen, deren sich Franz Josef I. »zum Heil des Gesamtreiches« bediente, um die treugebliebenen Völker zu »belohnen«, haben dann redlich das Werk der Zerstörung vollbracht, so auch durch den sogenannten ungarisch-kroatischen Ausglech vom Jahre 1868 dessen Vollführer der nachmalige Banus Rauch als der hervorragendste Magyaromane in Kroatien war.

„TIPOGRAFIJA" D. D. ZAGREB